

Kuuluiko Qumranin liikkeeseen naisia?

Naiset Qumranin teksteissä

Qumranin ympäristössä vaikuttaneen yhteisön luonne ja jäsenet ovat puhututtaneet tutkijoita pitkään.¹ Melko pian Qumranin käsikirjoitusten löytymisen jälkeen muodostui teoria, jonka mukaan käsikirjoitukset kuuluivat Khirbet Qumranin alueella eläneelle, vain miehistä koostuneelle yhteisölle. Nämä olivat vetäytyneet maailman houkutuksista ja viettivät erakomaista elämää erämaassa. Joidenkin kirjoitusten katsottiin heijastavan sisällöltään tämän miesyhteisön elämää. Myöhempi tutkimus on haastanut tämän tulkinnan, ja nykyisin valtaosa tutkijoista hyväksyy näkemyksen, jonka mukaan Qumranin yhteisöllä ei tarkoiteta ainoastaan yhtä rajattua ryhmää.² Sitä vastoin on todennäköistä, että kyseessä oli laajempi liike, johon saattoi kuulua myös naisia. Tässä katsauksessa esittelen keskustelua, jota on käyty Qumranin liikkeen jäsenistä sekä naisten asemasta liikkeessä. Annan konkreettisia esimerkkejä teksteistä, joissa naiset esiintyvät. Ne selvittävät osaltaan, miksi mielipiteet naisten asemasta liikkeessä ovat muuttuneet erityisesti viimeisten kahden vuosikymmenen aikana.

TUTKIMUKSEN ALKUVAIHEET

Pian käsikirjoitusten löytämisen jälkeen Qumranin yhteisö linkitettiin antiikin kirjailijoihin Filon Aleksandrialaisen, Josefuksen ja Plinius Vanhemman kuvauksiin esseelaisista. Antiikin kirjoitusten mukaan essealaiset elivät Kuolleenmeren rannalla. Erityisesti juutalaisen historioitsijan Josefuksen kuvauksia tästä ryhmästä pidettiin todenperäisinä, sillä Josefus väittää viettäneensä itse aikaa esse-

laisten keskuudessa. Myös Plinius Vanhemman kuvauksia, joissa hän paikantaa essealaiset lähelle Ein Gediä, pidettiin varsin luotettavina. Kuvaukset loivat pohjan teorialle miesyhteisöstä. Plinius (*Naturalis Historia* 5.73) esittää, etteivät essealaiset miehet avioituneet. Josefus on pääasiassa samaa mieltä (*Antiquitates Judaicae* 18.18–22, *De bello Judaico* 8.119–161). Toisaalta hän huomauttaa lyhyesti joidenkin essealaisten elävän avioliitossa. Tästä kommentista huolimatta Qumranin ympäristössä oleskelleen ryhmän ajateltiin edustavan nimenomaan selibaatissa elävää essealaisten ryhmää.

Qumranin kokoelmaan kuuluneiden kirjoitusten nähtiin myös tukevan käsitystä selibaatissa elävästä miesyhteisöstä. Ensimmäiset julkisuuteen tulleet tekstit löydettiin luolasta 1. Ennen muiden luolien löytymistä, nämä kirjoitukset dominoivat tutkimusta. Eräs keskeisimmistä luolan 1 kirjoituksista oli Yhdyskuntasääntö (1QS), joka on tulkittu yhteisön omaksi sääntökokoelmaksi. Tekstin ohjeet on laadittu selkeästi mieskuulijakunnalle, ja on merkittävää, että kirjoituksessa naiset mainitaan ainoastaan kerran (1QS 11:21). Näin ollen Yhdyskuntasäännön sisällön katsottiin tukevan ja täydentävän antiikin kirjailijoiden kuvauksia esseelaisista.

Antiikin tekstien ohella yhteisön luonnetta koskevan teorian syntyyn vaikuttivat myös alueella suoritettut arkeologiset kaivaukset. Alueen hautaus-

1 Ks. Jutta Jokirannan artikkeli tässä numerossa.

2 Collins 2010.

maalla tehdyissä kaivauksissa löydettiin ainoastaan muutama naisen tai lapsen luuranko. Kaivaukset näyttivät siten tukevan antiikin tekstien perusteella luotua hypoteesia miesyhteisöstä. Näin ajateltiin siitä huolimatta, että samaan aikaan oli vaikea löytää selitystä sille, miksi miesyhteisön hautausmaalla oli naisten ja lasten luurankoja.

Myös inhimilliset tekijät vaikuttivat miesyhteisöhypoteesin syntyyn. Ensimmäiset Qumran-tutkijat olivat miehiä, jotka kuuluivat pääosin roomalaiskattoliseen kirkkoon ja useassa tapauksessa sen sääntökuntiin. Vaikka heidän työskentelynsä olikin kokonaisuudessaan ansiokasta, myöhemmin on käynyt ilmi, että tämä varsin homogeeninen ryhmä tulkitsi tekstilähtöisiä omista lähtökohdistaan käsin, eikä kysymys naisten kuulumisesta yhteisöön ollut heille keskeinen. Niinpä ensimmäisinä Qumran-tutkimuksen vuosikymmeninä kysymystä ei edes esitetty. Myöhemmin on oivallettu, että tutkijoiden esittämä teoria Qumranin miesyhteisöstä on nähtävä jossain määrin analogiana heidän omalle taustayhteisölleen.

NAISET TULEVAT MUKAAN QUMRAN-TUTKIMUKSEEN

Teoria Qumranin miesyhteisöstä vallitsi lopulta tutkimuksessa usean vuosikymmenen ajan ja oli lähtökohta eri hypoteeseille yhteisön alkuperästä ja tarkoituksesta. Myöhempi tutkimus on korjannut näitä aiemman tutkimuksen oletuksia ja teoria Qumranista miesyhteisönä on murtunut pala palalta. Kaikkein keskeisemmin muutokseen on vaikuttanut se, että naisten asemasta Qumranin yhteisössä alettiin keskustella 1990-luvulla. Tuolloin käsikirjoitusten julkaisuryhmää laajennettiin ja arkistot avattiin muille tutkijoille. Tutkijakunnan laajenemisella on ollut osansa uusien teorioiden kehittämisessä. Alkuperäistä Qumran-tutkijaryhmää seuraavat tutkijasukupolvet ovat olleet edeltäjiään heterogeenisempiä. 1990-luvulta alkaen Qumran-tutkijaryhmään on kuulunut juutalaisia ja kristittyjä eri tunnustuskunnista. Uuteen kokoonpanoon kutsuttiin myös naisia. Tutkijayhteisön monimuotoisuus on muuttanut kysymyksenasettelua ja nostanut esiin uusia kysymyksiä juutalaisuuden historiasta sekä naisten asemasta siinä.

Kanadalainen Eileen M. Schuller toi ensimmäisenä julki kysymyksen, miksei naisten asemasta

Qumranissa keskusteltu enemmän.³ Schuller kiinnitti huomiota siihen, ettei materiaalia ollut arvioitu tasapuolisesti. Luolan 1 tekstit (erityisesti Yhdyskuntasääntö) saivat yhä erityispainon keskustelussa, vaikka 1990-luvulle tultaessa tarkempi tutkimus oli paljastanut, että naisiin viitataan useammassa teksteissä kuin mitä tutkimuksen alkuvaiheessa arvioitiin.⁴

Lisäksi Schuller huomioi, että alueen hautausraportit perustuivat ainoastaan muutamaaan hautaan, kun kaiken kaikkiaan alueella oli satoja hautoja. Schullerin teesit saivat pian kannatusta. Oli selvää, että naisten asema Qumranin kirjoituksissa tuli arvioida uudelleen. Keskustelu kiinnosti etenkin juutalaisia, koska luomiskertomuksen käsky lisääntyä ja täyttää maa oli heille uskonnollisesti merkittävä ja toisaalta ajatus Qumranissa sijainneesta luostarinomaisesta juutalaisesta yhteisöstä vieras. Luostarinomainen yhteisö nähtiin lähinnä analogiana joillekin kristillisille suunnille, joiden ajattelussa ja uskonnonharjoituksessa korostetaan selibaattia ja joissa sitä paikoittain ihannoidaan tavoiteltavana tilana.⁵ Tutkijakunnan laajenemisen sekä aineiston tarkemman analyysin lisäksi muuttuneeseen kysymyksenasetteluun vaikuttivat myös uudet metodologiset lähestymistavat kuten feministinen raamatuntulkinta ja sosiaaliset lähestymistavat.

Qumranista löytyneiden kirjoitusten naiskuvausanalysoineet tutkijat ovat esittäneet, että johtopäätös, jonka mukaan naiset eivät kuuluneet Qumranin liikkeeseen, oli hätäkiöity.⁶ Kattavimman esityksen aiheesta on laatinut ruotsalainen Cecilia Wassen, joka on analysoinut naisten asemaa yhteisön yhtenä keskeisimpänä kirjoituksena pidetyssä Damaskon kirjassa.⁷ Tätä kirjoitusta on usein verrattu Yhdyskuntasääntöön puhuttaessa yhteisön ohjeellisista teksteistä. Kuitenkin vaikuttaa siltä, että kirjoitukset on suunnattu eri yhteisöille. Samaan aikaan kun Yhdyskuntasääntö käsittelee naisia ainoastaan kerran, Wassenin tutkimus paljastaa Damaskon kirjan viittaavan naisiin säännöllisesti. Sen vuoksi on mahdotonta ajatella, että Damaskon kirja olisi syntynyt miesyhteisön keskuudessa tai että se olisi kohdistettu yhteisölle, joka koostui ainoastaan miehistä.

Uusi tutkimus on haastanut arvioimaan uuden myös antiikin lähteitä. Ne eivät anna yksiselit-

teistä kuvaa esseelaisten elämästä. Vaikka Josefuksen kertomus pääasiassa tukee oletusta miesyhteisöstä, itse tekstit jättävät paljon tulkinnanvaraa.⁸ Lisäksi on kiinnostavaa, että Filon Aleksandrialaisen kuvaukset maailmasta eristäytyneistä ihmisistä sisältävät myös naisia (*De vita contemplativa*). Näin ollen Filon näyttää olleen sitä mieltä, että miehet ja naiset saattoivat elää rinnakkain selibaattiyhteisöissä.

NAISIA KÄSITTELEVÄT QUMRANIN TEKSTIT

Naiset mainitaan erilaisissa Qumranin kokoelmaan kuuluvissa teksteissä. Pohdittaessa naisten mahdollista asemaa Qumranin liikkeessä, kaikkein valaisevimpia tekstejä ovat ne, jotka käsittelevät yhteisön konkreettisia elämäntilanteita. Tällaisia ovat erityisesti lakitekstit, jotka välittävät yhteisön normeja ja ottavat kantaa oikeaan ja väärään toimintaan. Kun runotekstit tai viisaukskirjallisuus kuvaavat tilanteita symbolein ja vertauskuvallisesti, lakitekstien sisälön voidaan katsoa olevan verrattain selkeää.

Naiset esiintyvät yhteisön järjestystä käsittelevissä teksteissä. Kiinnostavimman vertailupohjan Yhdyskuntasäännölle antaa Damaskon kirja. Se viittaa naisiin useissa eri kohdissa: esimerkiksi pohdittaessa synnytyksen aiheuttamaa epäpuhtautta (4Q266 6 ii 1–13), avioliittoa, avioeroa (4Q266 9 iii 1–10) tai sukupuolielämää (4Q270 7 i 12–13).⁹ Vastaava tematiikka esiintyy muissakin kirjoituksissa. Avioliitto- ja sukupuolisuhteita käsitellään ainakin neljässä muussa Qumranin kokoelman lakitekstissä, Temppeleliikäröissä (11Q19 63:13; 65:9–10), kirjoituksessa nimeltä Halakha A (4Q251 12 1–7) sekä Tooran määräyksissä (4Q396 1–2 iv 8–11). Nämä tekstit ohjeistavat avioliittosäännöksissä keskittyen erityisesti oikean puolison valintaan. Sukupuolisuhteet ovat lisäksi esillä myös Seurakuntasäännössä (1QSa 1:9–11), jossa ne kielletään ennen kahdenkymmenen vuoden ikää. Vasta kaksikymmentä vuotta täytettyään nuori mies tuntee (kirjoituksen mukaan) hyvän ja pahan.

Kiinnostavaa on se, että Tooran sisältämät sukupuolisuhteita koskevat lait ovat kohdistettu miespuolisille kuulijoille (esim. 3. Moos. 18). Sitä vastoin Qumranin kokoelmaan kuulunut teksti Halakha A käsittelee lakeja osittain myös naisten näkökulmasta

määrittäen naisilta kielletyt suhteet. Näin ollen ainakin tämä Qumranin kokoelmaan kuulunut kirjoitus huomioi naiset kattavammin kuin Toora tai myöhäisemmät rabbiiniset tekstit.¹⁰

On selvää, että nämä kohdat, jotka viittaavat kiinteästi perhe-elämään, eivät sovellu selibaattiyhteisössä eläneelle kuulijakunnalle. Niitä on vaikea sovittaa kontekstiin, johon kuuluisi ainoastaan maailmasta erottautuneita miehiä. Sitä vastoin on loogista olettaa, että niiden arkipäivää käsittelevät ohjeet on ensisijassa tarkoitettu sellaiselle kuulijakunnalle, joka saattoi löytää opastusta omaan elämäänsä näistä ohjeista. Yhteisön ja perheitten välinen yhteys korostuu Seurakuntasäännössä. Kohdassa, joka käsittelee yhteisöön saapumista, mainitaan naiset ja lapset osana yhteisöä (1QSa 1:4), joten ainakin johonkin yhteisöön naisia ja lapsia on kuulunut.

Lisäksi Damaskon kirjassa käsitellään naisten asemaa yhteisön johtajistossa (4Q270 7 i 13b–15a). Tämä viite esiintyy kirjan rangaistussäännöstössä, ja siinä ”äidit” rinnastetaan yhteisön johtajina toimineisiin ”isiin”.¹¹ Vertailu muihin antiikin juutalaisiin kirjoituksiin paljastaa, että termi ”äiti” saattoi sukulaissuhteen ohella tarkoittaa myös arvostettua henkilöä. Se oli arvonimi. Näin esimerkiksi Tuomarien kirjassa, jossa viitataan Deboraan ”Israelin äitinä” (Tuom. 5:7).

Damaskon kirjan kohdalla tuntuu siis luontealta päätellä, että yhteisön johtohahmoihin rinnastettavat äidit tulisi tulkita samoin. Vaikka viittaus äiteihin yhteisön johtajina saattaa hätkähdyttää, antiikin juutalaisissa teksteissä naiset esiintyvät erilaisissa johtotehtävissä. Deboran ohella esimerkiksi kuvaukset Mirjamista (2. Moos. 15:20–21; Miika 6:4) ja Huldasta (2. Kun. 22:14–20; 2. Aik. 34:22–28)

3 Schuller 1994, 115–132; 1996, 262–285.

4 Käsittelem näitä tarkemmin alaluvussa ”Naisia käsittelevät Qumranin tekstit”.

5 Schiffman 1992, 210–28; 1994, 127–44.

6 Crawford 2003, 177–191.

7 Wassen 2005.

8 Josefus (*De bello Judaico* 8.160–161) hyväksyy joidenkin esseelaisten elävän avioliitossa.

9 Ks. Wassen 2005, 45–71, 72–89, 97–102, 156–167.

10 Shemesh 2009.

11 Wassen 2005, 184–196.

vihjaavat, että hahmot miellettiin johtajan rooliin.¹² Tätä teksteistä heijastuvaa käsitystä ovat täydentäneet historialliset tutkimukset, joissa selvitetään naisten toimintaa antiikin maailmassa.¹³

Lakitekstien ohella naiset ovat esillä myös viisausteksteissä. Esimerkiksi Ymmärtävyyden ohjeessa juutalaisessa viisaukskirjallisuudessa yleistä isän kunnioituksen teemaa laajennetaan molempiin vanhempiin (4Q416 2 iii 15–16) ja naiset esitetään siten yhtä tärkeinä. Vaikka tämä kohta ei välttämättä ota kantaa naisiin Qumranin liikkeen jäsenenä, se paljastaa tekstin kirjoittaneen kunnioittaneen naisia, ja välittää näin tietoa naisten asemasta antiikin juutalaisuudessa.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Arkeologinen tutkimus ei tällä hetkellä pysty vastaamaan kysymykseen siitä, elikö Qumranissa mahdollisesti vaikuttaneessa yhteisössä naisia, koska Qumranin hautausmaalla ei saa avata lisää hautoja. Sen sijaan on selvää, että Qumranin tekstikokoelmaan kuuluneissa eri kirjoituksissa käsitellään naisia. Ne osoittavat, etteivät viittaukset naisiin olle niin marginaalisia kuin alun perin oletettiin, vaan naisia käsitellään eri näkökulmista useissa eri kirjoituksissa. Tosin kirjoitusten suhde Qumranin liikkeeseen on edelleen avoin kysymys (ks. Jutta Jokirannan artikkeli tässä numerossa).

Koska osa Qumranin kokoelmaan kuuluvista teksteistä on ristiriidassa keskenään esimerkiksi avioliittolakien suhteen, ei ole enää mahdollista lähteä liikkeelle käsityksestä, jonka mukaan tekstit olisivat syntyneet yhdessä paikassa yhdellä kertaa. Sitä vastoin eri kirjoittajat ja yhteisöt ovat vaikuttaneet tekstien laatimiseen. Kuitenkin sekä naisiin viittaavien tekstien runsaslukuisuus että niiden keskeinen asema Qumranin kokoelmassa puhuvat sen puolesta, että ainakin osa kirjoituksista on syntynyt sellaisen liikkeen keskuudessa, johon on kuulunut sekä miehiä että naisia. Uusi tieto naisten roolista Qumranin liikkeessä haastaa arvioimaan uudelleen naisten asemaa ajanlaskun alun juutalaisuudessa.

KIRJALLISUUS

BROOTEN, BERNADETTE

1982 *Women Leaders in the Ancient Synagogue*. *Brown Judaic Studies* 36. Atlanta: Scholars Press, 1982.

COLLINS, JOHN J.

2000 "Family Life". *Encyclopedia of the Dead Sea Scrolls*. 2 Volumes. Eds. Lawrence H. Schiffman & James C. VanderKam. New York: Oxford University Press, 287–90.

2010 *Beyond the Qumran Community: The Sectarian Movement of the Dead Sea Scrolls*. Grand Rapids, MI: Eerdmans.

SCHIFFMAN, LAWRENCE H.

1992 "Laws Pertaining to Women in the Temple Scroll". *The Dead Sea Scrolls: Forty Years of Research*. Eds. D. Dimant & U. Rappoport. STDJ 10. Leiden: Brill and Jerusalem: Magnes Press and Yad Ben Zvi, 210–28.

1994 *Reclaiming the Dead Sea Scrolls*. Philadelphia: Jewish Publication Society.

SCHULLER, EILEEN M.

1994 "Women in the Dead Sea Scrolls". *Methods of Investigation of the Dead Sea Scrolls and the Khirbet Qumran Site*. Eds. M. O. Wise, N. Golb, J. J. Collins & Dennis Pardee. *Annals of the New York Academy of Sciences* 722, 115–32.

1996 "Evidence for Women in the Community of the Dead Sea Scrolls". *Voluntary Associations in the Graeco-Roman World*. Eds. J. S. Kloppenborg & S. G. Wilson, London: Routledge, 262–85.

SHEMESH, AHARON

2009 "Qumran". *Jewish Women: A Comprehensive Historical Encyclopedia*. Jewish Women's Archive. <http://jwa.org/encyclopedia/article/qumran> (Luettu 26.2.2013)

TERVANOTKO, HANNA

2013 *Denying Her Voice: The Figure of Miriam in Ancient Jewish Literature*. Diss. Helsingin yliopisto.

WASSEN, CECILIA

2005 *Women in the Damascus Document*. Atlanta: Society of Biblical Literature.

WHITE CRAWFORD, SIDNIE

2003 "Mothers, Sisters, and Elders: Titles for Women in Second Temple Jewish and Early Christian Communities". *The Dead Sea Scrolls as Background to Postbiblical Judaism and Early Christianity: Papers from an International Conference at St. Andrews*. Ed. J. Davila. Leiden: Brill, 177–191.

12 Tervanotko 2013.

13 Brooten (1982) selvittää naisten toimineen synagoogien johtajina ensimmäisten kristillisten vuosisatojen aikana.